

NATURA 2000

padouch, nebo hrdina?

Někdy na sklonku léta předchozího roku nechal majitel pozemku v Peci pod Sněžkou zorat jeho velkou část, pokrytou do té doby druhově bohatou smilkovou loukou – přírodní hodnotou evropského významu a prioritním předmětem ochrany soustavy Natura 2000. Cílem pana Tomana (jméno jsme změnili) bylo nechat z něj cennou louku zmizet. Snažil se tak po svém vyřešit nezáviděníhodnou situaci, kdy mu její výskyt prakticky vyloučil možnost výstavby rodinného domu na vlastním pozemku.

Absolutní zákaz výstavby ze strany Správy KRNAP je spíše vzácným úkazem, vstřícná kompromisní řešení lze snadno doložit, přesto kauzy podobné té předchozí ovlivňují silně povědomí zdejší veřejnosti. Bývají považovány za doklad přemrštěných ochranářských snah Správy KRNAP nebo za důsledek příliš přísných předpisů úředníků z Bruselu, kterým „jde více o střevlíky než o lidi“. Esencí nesmyslně přísných pravidel jsou podle některých obyvatel Krkonoš úřední procedury spojené s ochranou přírodních hodnot evropského významu pod značkou Natura 2000.

I. ČÁST

Předložený text nezpochybňuje zjevný fakt, že začlenění Krkonoš do soustavy Natura 2000 poněkud změnilo pravidla ochrany přírody na území Krkonošského národního parku, zejména pak v jeho 3. zóně a ochranném pásmu. Snaží se však ukázat, že uvedené změny mají svůj dobrý důvod, snahu vyléčit naši přírodu z vážné nemoci – chronické ztráty pestrosti. Že však Natura 2000 nepředepisuje k léčbě kladivo na místní občany, jak si někteří myslí, ale úplně jinou recepturu: ochranu zacílenou na vybrané biotopy, užívání jednoznačných pojmů a jasných čísel. Právě to jsou klíčové předpoklady, které umožňují nemoc jasněji rozpoznat, diagnostikovat a při léčení se pak zaměřit na její příčiny, a nikoliv symptomy. Pokusíme se čtenářům ukázat, že léčba Naturou 2000 neznamena konec ochranářských kompromisů v Krkonoších, ale spíše změnu způsobu, jakým kompromisy vytvářet: s plným vědomím, co svým rozhodnutím získáme, ale také ztrácíme.

Druhově bohaté smilkové louky samozřejmě nejsou jediným předmětem hodným ochrany na území Krkonoš, stejně jako Natura 2000 není jediným nástrojem ochrany zdejší přírody. Proto prosím tento text nechápejte jako pokus podat *souhrnné* informace o způsobu ochrany krkonošské přírody. Ty je nutno hledat jinde (například v platném *Plánu péče o KRNAP a jeho ochranné pásmo*). Druhově bohaté smilkové louky v Peci pod Sněžkou můžeme však na druhé straně chápat jako kolbiště emocí doprovázejících střet mezi zájmy občanů a principy ochrany přírody. Proto se právě na jejich příkladu snažíme osvětlit řetězec příčin a následků,

vedoucích od zpráv o světovém stavu přírody až k obtížím pana Tomana.

ZPRÁVA O STAVU DRUHOVÉ PESTROSTI

Rozmanitost přírody čili biodiverzita není jen pobíhání antilop, gepardů a žiraf po televizní obrazovce, ale i let ptáků, tvary stromů, barevnost rostlin, když vyjdeme do našeho okolí. Vše viditelné i neviditelné propojené nekonečným množstvím vazeb a na sobě závislejších. Druhová pestrost nemá však jen svou biologickou hodnotu pro stabilitu ekosystémů nebo cenu užitnou, kterou nám sdělují třeba báby kořenářky. Dělá též naše prostředí bohaté, nabité k prasknutí podněty pro poznávání. Jediný porost na Braunových loukách kýtl zřídavým lidem stejnou radost ze života i poznávání, jakou cítil Charles Darwin při plavbě kolem světa na lodi Beagle, jakou zažíváme při poslechu Beethovenovy *Pastorální symfonie* nebo sledování Attenboroughova dokumentu. Dovedeme si vlastně vůbec představit lidské dílo, které by nebylo inspirováno přírodou?

Všechny snahy ochrany přírody byly v posledních desetiletích tak či onak spojeny právě s uchováním druhové pestrosti přírody. Každý jsme již viděli dokument o snahách zaměřených na záchranu posledního skomírajícího trsu rostliny či posledních přeživších jedinců živočichů. Přestože se jedná bezesporu o záslužné činy, pro ochranu druhové pestrosti znamenají s nadsázkou asi tolik, co kapka vody pro moře. Poslední zpráva o stavu biodiverzity (*Living planet report*, WWF 2012) tak kvalifiko- →

Pohled z pecké Stráně přes Zelený potok na Velkou Pláň. Příklad lokality přírodovědně hodnotných druhově bohatých smilkových luk. Místo, kde se hodnotné luční porosty uchovaly dodnes díky péči místních občanů a kde jsou zároveň stejné porosty ohrožovány pomalu, ale jistě postupující zástavbou. Foto Kamila Antošová, březen 2013

vaně odhaduje, že jen od roku 1970 ztratil svět 30 % své druhové rozmanitosti. Tedy část řádově podobnou ztrátám při extrémních katastrofických událostech, ke kterým na planetě Zemi dochází maximálně jednou za několik desítek milionů let. Nejrychleji vymírají živočichové a rostliny z tropů a z mořských biotopů, kde jsou světová centra biodiverzity a zároveň malé možnosti, jak přírodu chránit před negativními důsledky lidské činnosti. Alarmující však je, že podobné údaje přicházejí i z Evropy s její relativně hustou sítí chráněných území. Podle zprávy Evropské komise z roku 2011 je v Evropě ohroženo vyhynutím asi 25 % živočichů a celých 65 % biotopů (tedy základních jednotek, na které se příroda člení) je v nepříznivém stavu indikovaném často právě úbytkem druhů.

Tyto změny se dějí pomalu a postupně, a možná proto si neuvědomujeme, že Česká republika není v trendu ztráty biologické rozmanitosti výjimkou. Entomologové Martin Konvička a Lukáš Čížek z Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity ve svých textech varují, že od minulého století nadobro zmizela z našeho území např. více než desetina druhů motýlů, 12 % z druhů kobylek, cvrčků a sarančí a 19 % druhů vosovitých blanokřídlých. Jistý si však nemůže být ani běžný hmyz. Podle citovaných autorů dokládají výsledky systematického monitoringu třiceti nejběžnějších druhů motýlů evropské zemědělské krajiny pokles jejich početnosti o 30 % za pouhých deset let! Jinými slovy, za pár dalších desítek let se mohou i z dnešních běžných motýlů stát adeпти vyhynutí. Z Krkonoš podobně podrobné záznamy nemáme, ale i zde ukazují předběžné výsledky průzkumu motýlů na podobné závěry. Odborný pracovník Správy KRNP Jan Materna namátkou vybírá tři druhy motýlů, kteří z krkonošských luk během posledních dekád vymizeli: jasoně červenookého, hnědáka chrastavcového (oba jsou naturovními druhy) či modráška obecného.

A abychom nemluvili jen o hmyzu, podle poslední verze Červeného seznamu cévnatých rostlin České republiky bylo u nás k roku 2012 ohroženo kriticky, tedy v nejvyšší možné míře, více než 20 % původní flóry. Zoolog Jiří Floušek tento neradostný výčet ukončuje upozorněním na výsledky ornitologického monitoringu z roku 2013: četnost ptáků evropské zemědělské krajiny klesla během posledních třiceti let na polovinu a ve stejném období zmizelo z českých polí a luk 40 % skřivanů a 90 % koroptví a čejek! Často medializovaný návrat velkých šelem do české a potažmo krkonošské přírody je tak nutno vnímat jako sice dobrou, ale přece jen ne úplně reprezentativní zprávu o stavu zdejší přírody.

ZPRÁVA O ROZLOZE STANOVIŠŤ

Všechny výše uvedené změny se v Evropě dějí přes dlouhodobé a intenzivní snahy o ochranu zdejší přírody. Co tedy dělají přírodovědci a ochranáři špatně? K odpovědi se přibližíme přes analýzu příčin současného stavu. Podle hodnocení stavu biotopů z roku 2006, které je součástí renomovaného celosvětového projektu *Millenium Impact Assessment*, je zásadním důvodem poklesu rozmanitosti živočichů a rostlin rozvoj lidských aktivit a s ním spojená ztráta přirozených či tradičním způsobem obhospodařovaných stanovišť. Ptáte se, jak souvisí pest-

ze sbírky Albertina, Vídeň

Albrecht Dürer: Velký drn, 1503. Kvaš a akvarel na papíře, 410 × 315 mm
Luční porosty nás inspirují již více než 500 let

rost tropického pralesa či středoevropské louky s jejich rozlohou? Zásadně. Ekologové již mnohokrát prokázali, že mezi počtem druhů přežívajících v určitém území a velikostí tohoto území existuje přímá úměra. Ta platí nejen pro živočichy, ale i pro rostliny; pro nevěřící Tomáše byla potvrzena i výzkumem přímo na krkonošských lučních enklávách – čím větší enkláva, tím více rostlinných druhů. Vysvětlení je v podstatě prosté: čím je enkláva větší, tím rozmanitější paletu přírodních podmínek pro různé organismy skýtá a tím více druhů rostlin a živočichů na ní může společně žít. Přesvědčme se třeba na obrovských Zadních Rennerovkách, kde si na jedné enklávě zašpiníte boty od bahna v prameništi a rašeliništi, odřete si je o zidky z naskládaných kamenů a očistíte o trsy smilky tuhé. Větší enklávy též logicky hostí větší počet jedinců od každého druhu a díky tomu zvětšují pravděpodobnost jejich přetrvání na enklávě i přes občasné klimatické výkyvy, jakým může být například extrémně suché jaro, nebo přes občasné nevhodný způsob hospodaření, jakým je například mulčování.

S tímto teoretickým základem nás už nepřekvapí, že konkrétní čísla o ztrátách jednotlivých světových stanovišť jsou podobně pesimistická jako čísla o ztrátách druhové pestrosti. Pro konkrétní příklady nevratné ztráty biotopů čeká asi většina z nás především exkurzi do tropů, ze kterých přicházejí drastické zprávy o rychlém kácení tropických pralesů. Ale pozor! Mezi lety 1950–1990 zmizel ze zemského povrchu takřka stejný podíl suchých tropických pralesů jako trávniků a křovin mírného pásu, tedy stanoviště zastoupeného i tradičně obhospodařovanými loukami České republiky. V obou případech jde o ztrátu asi 16 % z jejich celkové světové rozlohy. S těmito hodnotami vévodí tropické lesy a travní ekosystémy smutnému žebříčku světových biotopových ztrát (viz graf)! Porovnání dlouhodobých údajů z Evropy dává přitom ještě pesimističtější výsledky: podle zprávy EU bylo v Evropě ztraceno k roku 1950 asi 70 % luk a od té doby ubylo dalších 15 % jejich plochy (viz též K+JH č. 6/2010). Čísla potvrzují zkušenosti, které může předat každý starší obyvatel evropského a potažmo českého venkova. Pokud chceme

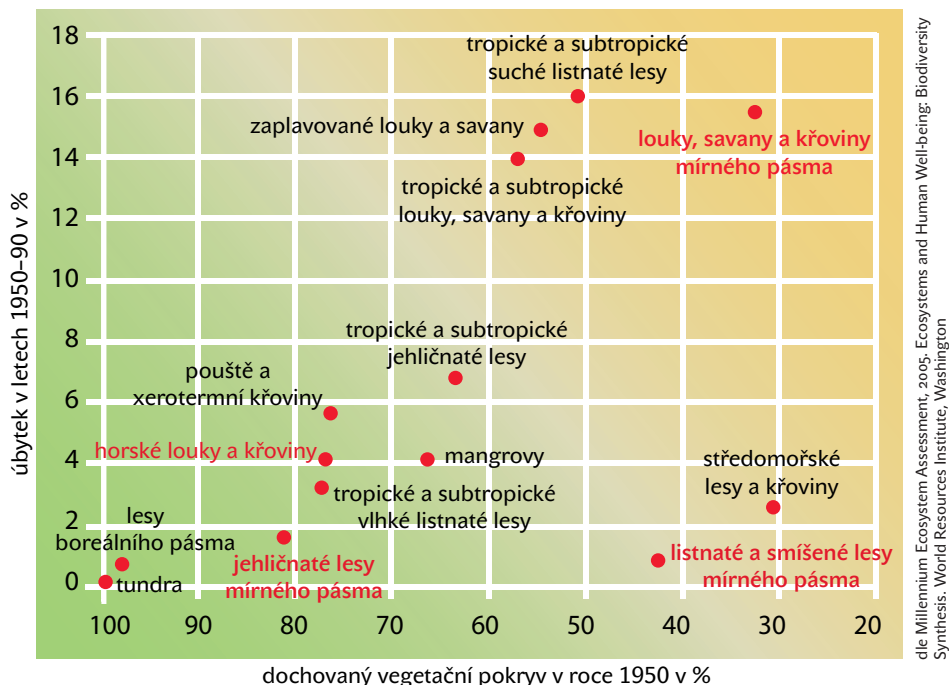
vidět, kam až může situace ve svém extrému dospět, zajedme si třeba do Velké Británie. Clive Hurford, welšský expert na monitoring luk, se při návštěvě Krkonoš nechal unést až k výroku, že v jeho domovině je i ta nejkrásnější louka méně zajímavá než nejhorší louka, kterou viděl v Krkonoších (viz též K+JH č. 8/2012). Lučních biotopů tam zbývá několik jednotek procent z celkové původní rozlohy a zbylé porosty přežívají ve fragmentech menších než 2 ha.

Fragmentace biotopů však není specifíkem Velké Británie. Vykácené pralesy v tropech či přeměněné louky u nás tvořily nejprve v krajíně malá a málo četná jádra, která se postupem času rozrůstala a množila a přirozeně členila okolní biotopy, až se nakonec v některých oblastech situace obrátila a v krajíně zůstaly jen ostrůvky – fragmenty – původně převažujících biotopů. Pro svou malou rozlohu jsou fragmenty luk náchylnější k eutrofizaci (obohacování o živiny) od splachů hnojiv z okolních polí nebo k náletům plevelných druhů. Po nějaké době tak i na nich pravděpodobně převládne několik málo konkurenčně zdatných druhů a zmizí pestré luční barvy. Alternativou je enormní ochrannářské úsilí vynaložené na zachování každého takového kousku, které je dále ztíženo zejména nedostatkem květů pro obnovu jeho druhové pestrosti z okolí.

RECEPT NA UZDRAVENÍ ZNÁMÉ

Co tedy dělají ochránáři špatně, nebo jinak, co mohou dělat lépe? V podstatě je to jednoduché: Důsledněji svými činy odrážet to, co už se dávno ví. Že skutečně efektivní ochrana přírody nespočívá pouze v mediálně vděčné záchraně druhů, které již mají tak říkajíc „na kahánku“ a které mnohdy jen k prodloužení své agonie potřebují celé podpůrné týmy a projekty, ale zejména v ochraně jejich stanovišť. A že je podle podobné lékařské logiky efektivnější chránit stanoviště zdravá, tedy velkoplošná a přirozeně druhově bohatá, než nemocné fragmenty mířící do věčných stanovištních lovišť. Spíše tedy louku než kohoutek luční, spíše vzájemně propojený komplex luk než izolovaný porost.

Je zbytečné zdůrazňovat, že přesně tato pravidla ochrany přírody přinesla do České republiky Natura 2000. Rozčlenila evropskou přírodu

Ztráty přírodních stanovišť do roku 1950 a další ztráty v letech 1950–90

do téměř dvou set základních jednotek, tzv. stanovišť: od písčných břehů trvale zaplavených mořskou vodou (stanoviště číslo 1110) přes zpevněné pobřežní duny s bylinnou vegetací (číslo 2130) až po finsko-skandinávské listnaté bažinaté lesy (číslo 6080). Každé z těchto stanovišť hostí svou specifickou družinu živočichů a rostlin a naopak, zachování celkové druhové rozmanitosti evropské přírody lze dosáhnout skrze ochranu všech typů stanovišť. Důležitým následným krokem bylo přidělení zodpovědnosti za ochranu stanovišť do míst, kde to dává smysl, tedy jak již víme, kde se stanoviště dosud vyskytují velkoplošně a v dobrém stavu.

Evropsky významná lokalita (EVL) Krkonoše se tak stala územím, kde jsme výslovně zodpovědní za ochranu druhové pestrosti více než 20 stanovišť (viz seriál Viery Horákové *Natura 2000 a Krkonoše* v K+JH 2005), mezi nimi též tři základní typy lučních stanovišť, jejichž stav je

jinde po České republice i Evropě povětšinou zoufalý: extenzivní louky nížin a podhůří (číslo 6510), horské sečené louky (číslo 6520) a druhově bohaté smilkové louky na silikátových podložích v horských oblastech (číslo 6230). Říká se jim předměty ochrany evropsky významné lokality Krkonoše a o jejich rozšíření si můžete udělat představu z prezentované mapky. Psali jsme o nich, o jejich rostlinách a živočiších i o důvodech jejich jedinečnosti již mnohokrát. Proto zde vypichneme jen to skutečně nejpodstatnější – druhově bohaté smilkové louky.

Krkonoše by jistě byly smutnějším místem k žítí i bez společenstev teplomilných či vápnomilných lučních rostlin u Albeřic nebo na první pohled až nehmotných křehkých luk u Jestřabí či Poniklé. Teprve druhově bohaté smilkové louky však z krkonošských luk dělají unikát první třídy. Hostí totiž běžné luční druhy živočichů a rostlin, které najdete i v okolí Poniklé, Jestřabí →

Jan Vaněk

Jiří Dvořák

Jan Vaněk

Na krkonošských loukách jen vzácně spatříte modráška jehlicového (*Polyommatus icarus*). Žije na téměř všech typech bezlesých biotopů, jako jeden z mála modrášků nepatří mezi ohrožené druhy. Živné rostliny jsou z čeledi bobovitých. Kociánek dvoudomý (*Antennaria dioica*), rostlina suchých okrajů cest a lesních lemů, silně ustupuje v důsledku změn v obhospodařování krajiny. Jasoň červenoooký (*Parnassius apollo*) z širší oblasti Krkonoš vymizel na konci 19. a začátkem 20. století. Obývá suché výslunné svahy, skalnaté biotopy nebo kamenité pastviny, kde rostou rozchodníky

Žlutá galerie – příklady rostlin, jejichž výskyt byl před vznikem druhově bohatých smilkových luk vázán na přirozené bezlesí nad horní hranicí lesa: violka žlutá sudetská, prasetník jednoúborný, zlatobýl obecný alpský a mochna zlatá

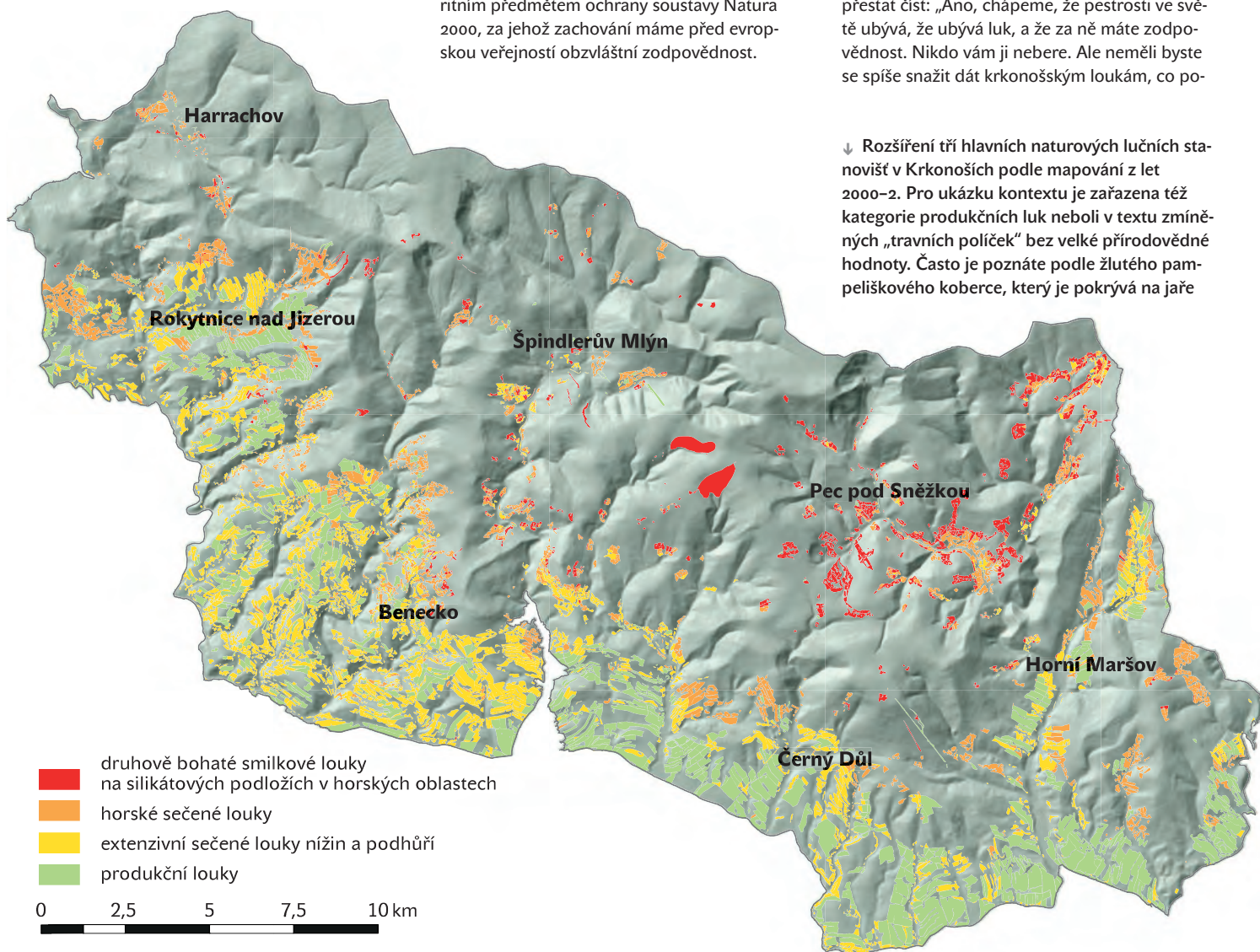
v Krkonoších či Pasek nad Jizerou, ale zároveň návštěvníky z míst nad horní hranicí lesa od ledovcových karů a nehostinných krkonošských hřebenů: zvonek český, violku žlutou sudetskou,

zlatobýl obecný alpský, mochnu zlatou a další. Dohromady jsou jich desítky. Jedná se o vegetaci, která je svým složením a historickým vývojem naprosto unikátní. Proto ji také, na rozdíl od dalších dvou lučních stanovišť, nazýváme prioritním předmětem ochrany soustavy Natura 2000, za jehož zachování máme před evropskou veřejností obzvláštní zodpovědnost.

Rozloha? Podle údajů z mapování něco přes 800 hektarů.

LÉČBA BUDE OBTÍŽNÁ

A zde někde, cítím, by mohli obyvatelé Krkonoš přestat číst: „Ano, chápeme, že pestrosti ve světě ubývá, že ubývá luk, a že za ně máte zodpovědnost. Nikdo vám ji nebere. Ale neměli byste se spíše snažit dát krkonošským loukám, co po-

třebují nejvíce – pravidelné obhospodařování –, než se vozit po lidech, co si tu chtějí postavit pár domků? My se nesnažíme stavět ve vaší první a druhé zóně, tak nám zase vy neházejte klacky pod nohy v místech, kde se bydlí a žije.“ Děkujeme za otázky. Ano, v Krkonoších se skutečně přes jejich pohnutou poválečnou historii a odchod původních německy mluvících hospodářů uchovalo více tradičně obhospodařovaných luk než kde jinde. Tyto louky by tu často bez péče místních už ani nebyly a jejich další zachování opravdu péči vyžaduje.

Snahy Správy KRNAP o jejich obhospodařování si však mohli nevsimnout pouze ti, kteří ji vidět nechtějí. Přírodovědně mimořádně hodnotné smilkové porosty ještě donedávna opouštěně polehávaly v centrálních zónách národního parku na enklávách jako Zadní Rennerovky a Studniční Boudy. Po odchodu německy mluvících starousedlíků zde zarůstaly trřtinou chloupkatou, šťovíkem alpským nebo borůvkám a mířily tak postupně do stadia klinické smrti (např. jako na obrázku vpravo nahoře). Ohniska druhové pestrosti se dařilo díky omezenému množství financí udržovat spíše maloplošně, často tam, kde zarůstání pro nedostatek živin neprobíhalo tak rychle: mozaiky vřesovišť a smilkových porostů na Studničních Boudách, mezi botaniky slavné cestní lemy na Zadních Rennerovkách nebo luční kousky u Dvoraček (zhodnocení současného stavu luk se detailněji věnoval Albert Šturma v K+JH č. 6/2011).

V poslední době má však Správa KRNAP více možností nepříznivý trend skutečně zvrátit a také se o to pokouší. S pomocí Nature 2000 a jejich podpůrných dotačních programů (zejména programu LIFE+ a jeho krkonošského výhonku LIFE CORCONTICA) se snaží zarůstající enklávy přivést do stavu vhodného pro běžný management. Jména dalších podpůrných programů, ze kterých se Správa KRNAP snaží získat prostředky pro krkonošské louky, vám možná budou znít povědomě: program péče o krajinu, program obnovy přirozených funkcí krajiny. Jména koordinátorů péče o louky, Andrey Svobodové a Tomáše Janaty, však větší na krkonošských hospodářů zná určitě. A nejen oni – dlouhodobě poskytujeme příspěvky i občanům, kteří třeba jen posečou pár arů hodnotné louky u svého obydlí. V roce 2012 přesáhl celkový počet žadatelů dvě stovky. Nepamatují se rovněž, že by kolegové kdy odmítli žadatele o radu ohledně lučního hospodaření. Snaží se psát o loukách články, pořádají brigády pro děti, soutěž Miss louka s úmyslem propagovat dobře obhospodařované louky...

Všechny tyto aktivity však k uchování lučního „rodinného stříbra“ Krkonoš nestačí. Proč? Protože v některých oblastech není chybějící hospodaření rozhodně tím největším problémem. Opravdové rodinné stříbro Krkonoš, druhově bohaté smilkové louky, které jsou druhově bohaté nejen podle jména stanoviště, ale i podle aktuálního stavu věcí, nalezneme dnes především na svazích údolí Úpy v okolí Velké Úpy a Pece pod Sněžkou, mezi jejich roztroušenou zástavbou (na obrázku vpravo dole, rozšíření viz na mapě). Všude tam, kde nepřetržitá přítomnost lidí a kontinuita obhospodařování zabránily jejich degradaci, ale kde zároveň současná přítomnost lidí vytváří největší tlak na

Kamila Antošová

Příklad degradovaného porostu na přírodovědně hodnotné luční enklávě na Zadních Rennerovkách. Dominuje mu šťovík alpský (*Rumex alpinus*)

Kamila Antošová

Braunovy louky, enkláva, na které dlouhodobá kontinuita hospodaření umožnila zachování špičkových druhově bohatých smilkových luk

jejich zastavení či přeměnu v „životoprosté golfové“ trávníky. Tam všude není důležitou podmínkou další existence druhově pestrých luk jen obhospodařování, ale aspoň nějaká míra regulace zástavby.

Věřte, že Správu KRNAP tato zapeklitá situace vůbec netěší. Vzdát ochranu exponovaných luk mezi roztroušenou zástavbou na okraji krkonošských obcí (druhově nejpestřejší louky lze totiž nalézt takřka vždy v blízkosti krkonošských obcí, i když se třeba nejedná o špičkové louky v Peci pod Sněžkou či Velké Úpě) a sou-

středit se na ochranu luk mimo ně by bylo jako pověstně noční hledání klíčů tam, kde je světlo, a ne tam, kde byly ztraceny. Opačný extrém, absolutní ochrana luk, by zase učinil z krkonošských obcí skanzen, ze kterého se vytratí spontánní život.

Zajímá vás, jak se Správa KRNAP snaží problém regulace zástavby řešit a jak naše řešení souvisí se svízelnou situací pana Tomana? Nevěřte, že by zástavba byla pro krkonošské louky tak velkým problémem? Čtěte příští číslo K+JH.

Stanislav Březina

Petr Toman

NATURA 2000

padouch, nebo hrdina?

II. ČÁST

Předchozí díl našeho článku v minulém čísle K+JH začínal konstatováním, že pan Toman (jméno jsme změnili) nechal rozorát svůj pozemek v Peci pod Sněžkou s druhově bohatou smilkovou loukou, prioritním předmětem ochrany soustavy Natura 2000, a pokračoval vysvětlením, co jej k činu vedlo. Poté popisoval, proč Správa KRNAP vidí jako zásadní úkol druhově bohaté smilkové louky v Krkonoších zachovat a proč považuje za důležité pokusit se o jejich ochranu i poblíž center krkonošských obcí, v místech, kde se staví, bydlí a žije. V tomto díle (nebojte se, více už jich nebude) se snažíme ukázat, jak moc zástavba krkonošským loukám vadí, jakým způsobem se Správa KRNAP zhostila její regulace, jak přesně došlo k politováníhodné situaci pana Tomana a jak se podobných situací do budoucna vyvarovat.

Začneme tam, kde jsme minule slibovali – pokusíme se ukázat, že zástavba je skutečným, nikoliv z prstu vycucaným problémem krkonošských luk v okolí krkonošských obcí. Ještě v nedávné minulosti přitom bylo i pro skalní ochranáře silné kafe odmítat výstavbu penzionů jen kvůli tomu, že ukrojí kus louky. Nemluvíme přitom o době předválečné, kdy stávalo leckde po Krkonoších více roubenek než dnes a louky díky zcela jinému způsobu péče i tak prosperovaly. Máme na mysli ještě i dobu normalizace, kdy byla výstavba rodinného domu či penzionu mimo centrum krkonošských obcí spíše výjimkou a občasný zábor louky nebylo třeba drammatizovat.

Pak ale nastala devadesátá léta, ve kterých nově nabytá svoboda podnítila podnikavost a doprovodný jev této podnikavosti – výstavba penzionů, apartmánových domů i rodinných domů – odstartovala postupnou ztrátu luk v okolí Pece pod Sněžkou, Špindlerově Mlýně či jinde. Přístup Správy KRNAP k povolování běžné zástavby penzionů a rodinných domů se přitom hned nezměnil, a to ani poté, co se v roce 2004 Krkonoše staly součástí soustavy Natura 2000 jako evropsky významná lokalita a tradičně obhospodařované louky byly pasovány za předměty ochrany Evropského společenství. Provozovali jsme zaběhlý způsob rozhodování o záměrech založení ve třetí zóně KRNAP

← Idylicky působící krajina na Výsluní na svazích Úpy je zároveň místem, kde cenné luční porosty utrpěly významné ztráty pod vlivem novodobé zástavby. Postupně a nepozorovaně...

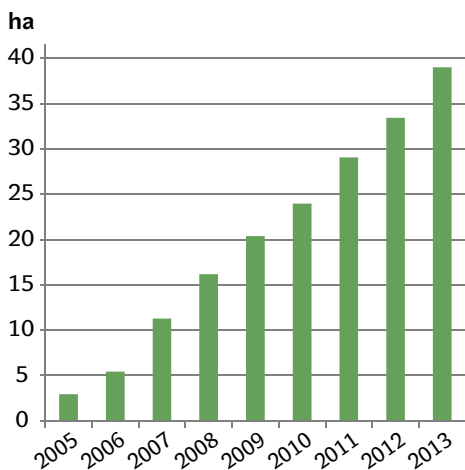
a jeho ochranném pásmu na vstřícném přístupu k žadatelům a na vyjednávání kompromisů v každém jednotlivém případě. Tu jsme nechali zmenšit velikost zpevněných ploch, tamhle jsme zamezili terénním úpravám, někdy jsme samozřejmě objekt nepovolili vůbec. Ztráty luk způsobené jednotlivými baráčky však v té době začala evidovat jasnozřivá kolegyně Viera Horáková. Před pár lety jsme záboje sečetli a výsledná bilance? 40 ha ztrát za necelé desetiletí! Tedy plochy zvíci padesáti fotbalových hřišť.

ZMĚNY SE ČASTO DĚJÍ „NEVIDITELNĚ“

Tímto konstatováním jsme narazili na jeden z nejzapeklitějších problémů současné ochrany přírody, problém *kumulativních vlivů* výstižně shrnutý příslovím „stokrát nic umožilo osla“. Tam, kde by měl jednotlivý velkoplošný záměr nepatrnou naději na prosazení, proklouzlou více než dvě stě malých domečků tvořících zábor o stejné celkové rozloze takřka nepozorovaně. Malou útěchou nám může být, že s tímto problémem nejsou ochranáři rozhodně sami. Proč lidé nezabránili takovým katastrofám jako nástupu autoritářských režimů, proč se z některých z nás stávají na moci a alkoholu závislé trosky? A proč dopouštíme bezprecedentní úbytek pestrosti naší přírody? Nikoliv proto, že bychom nebyli schopni činu. Jsem přesvědčen, že ve všech nadhopených případech ochromuje naši vůli aktivně čelit změnám právě postupnost a nepostřehnutelnost, s jakou se změny dějí v průběhu našich životů. Ve chvíli, kdy lze nechtěnému vývoji zabránit jednoduše, změny v podstatě nevidíme. Někdy nepozřeme vůbec, někdy až v momentu, když náprava vyžaduje tolik úsilí, že nás to odradí.

V případě vlivu lidské činnosti na krkonošskou přírodu je přitom problém nesnadno postřehnutelných změn hned několikanásobný. Nejde totiž jen o postupné změny v množství rodinných domků, penzionů a apartmánových domů. Těžko rozeznatelné mohou být na první pohled i samotné změny, jakými zástavba působí na své okolí. Výstavba domku či penzionu neznamená totiž jen zábor louky, která dříve byla na jeho místě. S výstavbou jsou obvykle spojeny i různé terénní úpravy a těžké zásahy do okolí novostavby a zejména změny v tradičním způsobu obhospodařování okolní vegetace. Z pestrobarevné louky se pod vlivem nevhodného obhospodařování často stává buď sytější zelený, ale monotónní nízkoúzký zahradní trávník, nebo naopak vysoké porosty s velkým zastoupením lučních plevelů. Dle studie Pavla Sovy jeví luční porosty známky degradace do průměrné vzdálenosti 20 m od staveb. To znamená, že rozloha louky ovlivněná výstavbou domu a jeho provozem je asi desítkrát rozsáhlejší než plocha louky pohřbená pod domem samotným!

A aby obtíží s hodnocením kumulativních vlivů nebylo málo – plíživé, a pro běžné občany, spoléhající se jen na svou paměť, obtížné zaznamenatelné, je i samotné ubývání přírodní pest-

Problematika plíživé kumulace velkého počtu maloplošných záborů. Graf ukazuje celkový úbytek plochy druhově bohatých smilkových luk v KRNAP v letech 2005–13. Plocha 39,2 ha se skládá z 233 jednotlivých záborů

rosti v průběhu let. Mnohé z nás by jistě znepokojilo zjištění, že z 80 druhů motýlů, které jsme viděli loni poletovat při výletu do přírody, jich letos 30 zmizelo, nebo že kociánky a hořečky, které ještě včera porůznu zdobily okolní trávníky, nám dnes dávají sbohem. Taková je přitom podle entomologa Jana Materny a botaničky Jitky Zahradníkové v Krkonoších a jejich blízkém okolí realita. Jenom se změny neudály naráz z roku na rok, ale postupně, v průběhu desetiletí. Ať zvedne ruku, kdo si pamatuje, co kde léta a rostlo byt jen před pěti lety! Možná se jedná o milosrdný princip zapomětlivosti. Komu by bylo příjemné poznání, že na místech, kde na smysly našich dědů útočila armáda vjemů, setkáme se my dnes s jejich značně prořidlým vojskem. Když ale změníme perspektivu, stejný princip nás nutí být lhostejný k tomu, že na místech dnešního prořidlého vojska mohou naši potomci obývat jen monotónní krajinu po bitvě. A to bez vědomí, že něco cenného pro svůj život ztratili. Není to jen plané strašení – vzpomeňme například na informaci z minulého čísla o hrozivém poklesu počtu i těch nejběžnějších druhů motýlů v Evropě v posledních deseti letech. V K+JH č. 8/2012 shrnul zajímavě situaci ve Velké Británii Duncan Stone: „...obraz této pestrosti [luk] stále sídlí kdesi vzadu v mé mysli. Ale většina mladých u nás už nemá bohužel ani tento obraz. Neví, jak hezká louka vypadá. Díky modernímu hospodářství u nás mizí hmyz, ptáci, všechno. A v naší společnosti existují pouze pozůstatky paměti na tuto pestrost...“

NATURA 2000 JAKO ZRCADLO

Co může tedy Správa KRNAP udělat pro to, aby přes všechny nářky stále ještě úzasně pestré smilkové louky v okolí Pece pod Sněžkou, Velké Úpy či jiných krkonošských obcí pomalu a nepozorovaně nestihl osud jejich britských příbuzných? Licitovat se staviteli domků dále o každý zastavěný metr čtvereční? To je jistě chvályhodný a v mnoha případech nezbytný postup, ale výše jsme ukázali, kam až nás může bez doprovodných opatření zavést. Uzavírat dohody s majiteli domků o vhodném obhospodařování okolních pozemků a finančně motivovat správný způsob hospodaření? Tyto nástroje využíváme často již

Zástavba neznamená jen ztrátu louky na místě domu samotného, ale i výraznou změnu lučního porostu okolo. Na letecké fotografii vidíme totální destrukci lučního porostu o velikosti minimálně 0,2 ha. Rozloha domu samotného? Asi desetkrát menší... Stav v roce 2007 a 2011

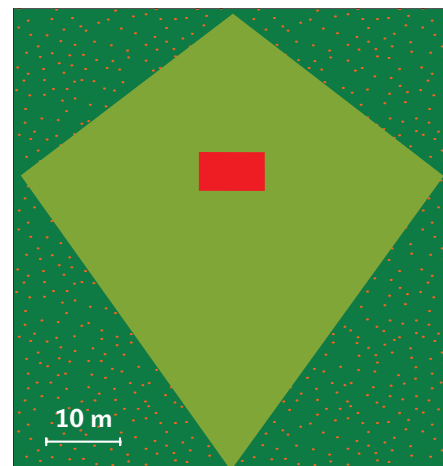
nyní (viz předchozí díl tohoto článku). Brát je jako základ ochranné strategie na území krkonošských obcí by od nás ale bylo nezodpovědné. Mnoho obyvatel Krkonoš má jistě dobrou vůli se o svůj pozemek starat tak, jak se patří. Kolik z nás je ale schopno v dnešní dynamické době opravdu garantovat způsob péče o svůj pozemek třeba na deset let dopředu?

Po zvážení těchto a dalších argumentů jsme na Správě KRNAP došli k přesvědčení, že jediný k přírodě opravdu zodpovědný způsob ochrany zdejších luk je stanovit jednoznačný a nepřekročitelný limit jejich úbytku. Pro vysvětlení všem euroskeptikům či ochranným skeptikům obecně bych chtěl upřesnit: k tomuto rozhodnutí jsme nebyli „donuceni“ Bruselem či Naturou 2000. Obecný úbytek přírodní rozmanitosti v Evropě stejně jako úbytek luk v Krkonoších je prostým faktem, který by bylo nutno řešit, ať již s Naturou, nebo bez ní. Klíčová role Natury 2000 tkví v tom, že nám umožnila pochopit, jak závažným problémem úbytek krkonošských luk je, a v tom, že nám dává potřebné nástroje k jeho praktickému řešení.

Za prvé tím, že převedla něco tak neuchopitelného a abstraktního, jako je druhová diverzita luk, na jasně srozumitelnou proměnnou –

plochu lučních porostů – a tím nám vůbec umožnila o způsobu nastavení limitů přemýšlet a smysluplně diskutovat. Zatímco při ochraně všech lučních živočichů bychom se rychle utopili v moři čísel a detailů (kdo by nastavoval limity jejich úbytku, kdo by všechny ty breberky počítal a kontroloval?), ochrana rozlohy luk je koncepčně jednoduchou záležitostí. V minulém čísle K+JH jsme si přitom ukázali, že i z hlediska ekologického je plocha přírodních stanovišť to hlavní, o čem při ochraně přírody běží. Zbude-li v Krkonoších pár maloplošných lučních fragmentů, těžko v nich najdeme všechny ty modrásky a žlutásky, kobylky a ploštice, chřástaly a hořečky, které na loukách bydlí. A naopak, udržíme-li v Krkonoších dostatečnou rozlohu luk a zajistíme-li jejich správné a různorodé obhospodařování, bude se nejspíše dobře dařit i všem jejich obyvatelům.

Za druhé nám Natura 2000 pomohla svým důrazem na pregnantnost ve vyjadřování a počítání, která nám umožňuje limity používat v praxi – úbytky luk evidovat, sčítat a kontrolovat. Každé „naturové“ stanoviště je jasně definováno svým druhovým složením, o rozloze a kvalitě každého máme nyní díky opakovanému terénnímu mapování v Krkonoších přehled. Jen →

Jeden z mnoha příkladů změny využití a managementu původně lučního pozemku a schéma plošného rozsahu degradace luk v okolí zástavby vytvořené na základě podrobného studia vegetace na čtyřech krkonošských hustě obydlených enklávách. Pověsíme si protažení zóny degradace pod objektem. Příčinou je typické umístění zástavby na svahu a převažující vyplavování živin do míst pod objekty. Vyšší koncentraci živin zde pak využijí zejména vysoké luční „plevele“

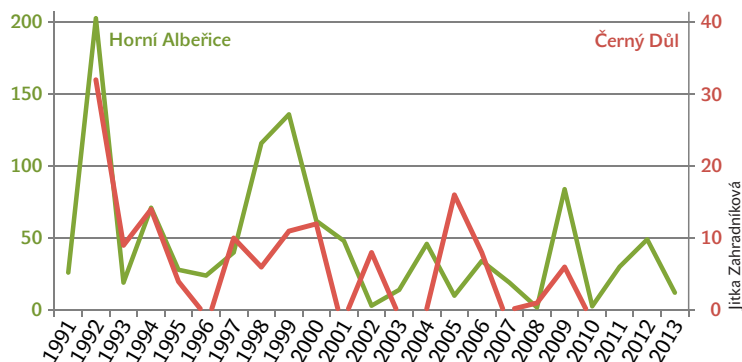

díky tomu můžeme evidovat. Jen díky tomu můžeme dnes říci „ztraceno 40 ha“ a v plném jasu vidět problém, který bychom dříve spíše jen tušili. A jen díky pevnému odrazovému můstku tvořenému konkrétními fakty jsme se mohli odrazit k jeho řešení, anoncovaným limitům.

LIMITY

Výsledkem snahy o nalezení k přírodě odpovědného a transparentního nástroje k regulaci zástavby na loukách se nakonec stala tzv. *Koncepce limitů celkového úbytku lučních stanovišť v EVL Krkonoše* (dále jen koncepce). Již jsme ji popisovali v časopise *Ochrana přírody* (článek *Kumulace vlivů zástavby na krkonošských loukách*, č. 2/2011), ze kterého budeme v následujících dvou odstavcích hojně citovat. Detailnější popis koncepce naleznete též na www.krnap.cz/natura-2000. Zjednodušeně řečeno, jde o stanovení maximální plochy lučních stanovišť, která může být veškerou zástavbou v Krkonoších „ukrojena“. Dokud zástavba stanoveného limitu nedosáhne, může Správa KRNP pro jednotlivé stavební záměry plánované na luční stanoviště *vyřadit významný vliv* (prostřednictvím onoho spoustě krkonošských obyvatel známého „naturového“ vyjádření dle § 45h a i zákona č. 114/1992 Sb.) a realizaci stavby nebudou ze strany Natury 2000 hrozit žádná další omezení. Současně ale můžeme evidovat úbytky lučních porostů. Jakmile totiž dojde k překročení stanovené plochy úbytků (započítávají se všechny úbytky od doby začlenění Krkonoš do soustavy Natura 2000, kdy začala být evidence vedena), naturové vyjádření Správy již významný vliv realizace projektu *nevyloučí*. Tím se záměr posune do rukou expertů autorizovaných k jeho detailnímu hodnocení. Zpráva o překročení limitů u posuzovaného záměru by pak měla být pro experty tím, čím je červený hadr pro býka, tedy vjemem na první signální – pozor, zde je opravdový problém.

Úbytky luk sčítáme odděleně v každém z 29 území krkonošských obcí. Chceme tak dát

Dlouhodobý monitoring hořečku mnohotvarého českého na dvou krkonošských lokalitách dokumentuje velké výkyvy početnosti v jednotlivých letech a jasný trend ubývání. Za pozornost stojí postupné prodlužování období absence hořečku na lokalitě u Černého Dolu. V letech 1996 a 2001 zde nebyl nalezen kvetoucí jedinec po dobu jednoho roku, následovalo dvouleté období bez hořečku v letech 2003–4 a v roce 2010 opustil hořeček Černý Důl zřejmě definitivně

každé samosprávné obci možnost dlouhodobě hospodařit s povolenými zábory nezávisle na jiných obcích. Nechtěli bychom, aby byly zvýhodněny ty obce, které vyčerpají „povolený příděl“ lučních záborů jako první, jak by tomu bylo v případě, kdybychom úbytky sčítali dohromady pro celé Krkonoše.

Limity samotné ukazují, jaké procento z celkové rozlohy lučního stanoviště o dané kvalitě může být v každém území obce zlikvidováno, než zde Správa přestane vyřadit významný negativní vliv na EVL Krkonoše. Procentuální limity jsou pro všechny katastry obcí stejné, ale celková plocha se mezi nimi liší vzhledem k rozdílu v celkové rozloze stanovišť v daném území. Jejich odstupňování odráží unikátnost lučního stanoviště a kvalitu porostu. Pohybují se od 1 % (maximální zábor prioritních druhově bohatých smilkových luk s dobrou ochrannou kvalitou) po 9 % (maximální zábor horských sečených luk a extenzivních sečených luk nížin a podhůří se sníženou kvalitou).

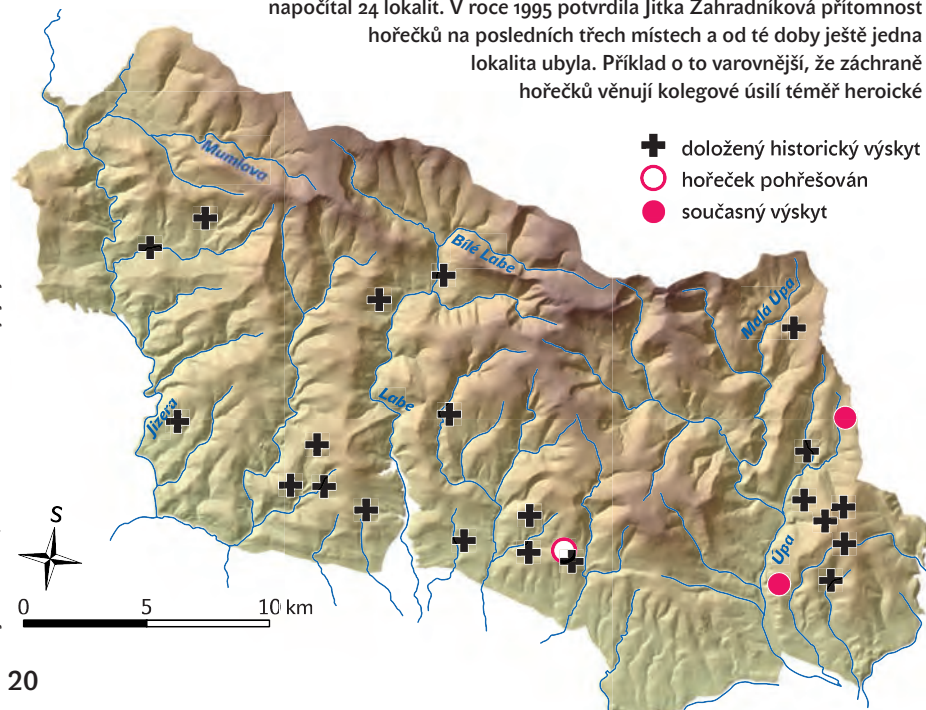
I stručný popis snad jasně ukazuje, že koncepce nepředstavuje ochranu luk na úkor oby-

vatel Krkonoš, ale nechává krkonošským obcím potenciál k rozvoji. Námi stanovený nejpřísnější 1% limit pro zástavbu druhově bohatých smilkových luk nejvyšší kvality je v západní Evropě považován za absolutní strop pro úbytek přírodních stanovišť. Několikanásobné navýšení této hranice v případě ostatních lučních stanovišť tedy považujeme za výrazně vstřícný krok směrem ke krkonošským občanům. Znamená, že i obec tak obklopená cennými lučními společenstvy, jako je Pec pod Sněžkou, měla ještě v roce 2013 k dispozici pro svůj rozvoj téměř 10 ha tradičně obhospodařovaných luk. Luční porosty přitom samozřejmě nejsou jediným místem, kde se obce mohou rozvíjet. V okolí většiny krkonošských obcí existují ona již zmínovaná travní políčka s pampeliškami a vysokými trávami, která do lučních záborů nezapočítáváme. A to ještě dodejme, že v centru každé větší krkonošské obce v ochranném pásmu parku existuje takzvané území se sníženým přírodním a krajinářským potenciálem (v případě Pece pod Sněžkou velké 75 ha), ve kterém Správa KRNP běžný typ zástavby neomezuje ani za mák (jedná se o opatření přímo zakomponované do platného plánu péče). Reálným důsledkem koncepce pro krkonošské obce a jejich občany tedy bude spíše směřování rozvoje do míst mimo nejčinnější luční biotopy než přímé omezování výstavby. K omezení může dojít v ojedinělých případech, ovšem jen a pouze z důvodu maximální hodnoty dotčených luk. Pro zástavbu byly v Peci obětovány už 2 ha těchto luk (1 % z jejich celkové zdejší rozlohy); z nich v době schválení územního plánu Pece v roce 2011 zbývala nevelká plocha 0,29 ha, v roce 2013 se pak jejich limit definitivně naplnil. I na tak citlivé enklávě, jako je Velká Pláň v Peci pod Sněžkou, však limity zástavby ještě úplně nebrání.

Jednoznačně nastavené limity též ukazují naši snahu být při rozhodování o jednotlivých záměrech transparentní. Ani v nejmenším není naší snahou obyvatele Krkonoš použitím limitů překvapovat. S koncepcí byli seznámeni zástupci samospráv krkonošských obcí na zasedání Rady KRNP v červnu 2012. K situaci, kdy vše půjde až do naplnění limitů hladce, a poté se „vyřadí na chudákov“, který je překročí, by navíc nemělo vůbec docházet. Zejména proto, že naplňování nebo nenaplňování limitů zástav-

Hořečky (mnohotvarý český, německý pravý a několik poddruhů ladního) porůstaly před 2. světovou válkou pravděpodobně desítky až stovky luk a pastvin v Krkonoších. Ještě v roce 1969 Josef Šourek napačítal 24 lokalit. V roce 1995 potvrdila Jitka Zahradníková přítomnost hořečku na posledních třech místech a od té doby ještě jedna lokalita ubyla. Příklad o to varovnější, že záchraně hořečku věnují kolegové úsilí téměř heroické

Jana Kalenská, Ludmila Harčariková dle údajů Jitky Zahradníkové

by v konkrétní obci je podle našeho názoru úlohou pro územní plánování. Téměř každý územní plán na území Krkonoš by měl být hodnocen v takzvaném procesu SEA (anglická zkratka pro strategické posuzování vlivů na životní prostředí) co do svého vlivu na přírodní a krajinářské hodnoty území. Součástí této procedury je i hodnocení územního plánu z hlediska vlivu na Naturu 2000 a hodnocení kumulativních, tedy souhrmných vlivů všech posuzovaných záměrů dohromady. Je tedy plně v popisu práce experta provádějícího toto posouzení, aby srovnal požadavky občanů na výstavbu na tradičně obhospodařovaných loukách s dosavadními záborů a limity a podle stavu věci navrhl případná omezení. Takovéto účetnické cvičení Správa KRNP od hodnotitelů systematicky vyžaduje a zajišťuje tak, aby všechny záměry schválené v územním plánu „nenarazily“ na limity až v průběhu schvalování samotného záměru. Tímto způsobem bylo za dobu používání Konceptce od roku 2010 schváleno již více než deset územních plánů (například Špindlerův Mlýn, Strážné, Vrchlabí). Za tu dobu se ani jednou nestalo, že by limity místním zarazily výstavbu domu při územním a stavebním řízení, pokud byly ovšem tyto předtím v naturově posouzeném územním plánu schváleny.

JAK TO BYLO V PECI

Politováníhodnou výjimkou je pan Toman a někteří další občané v Peci pod Sněžkou. Územní plán jejich obce byl schválen, prošel naturovým hodnocením, a přesto se o limitech výstavby dozvěděli až při územním řízení. Jak je to možné? Hlavní příčinou vzniklé situace je nejspíše v mnoha směrech novátorský a inspirativní územní plán, který si v roce 2011 občané Pece pod Sněžkou schválili. Jeho základní ideou je liberalizace územního plánování. Tvůrci nechtěli občanům ukazovat po způsobu všech ostatních územních plánů v České republice, co a kde přesně mají postavit, ale pomocí obecných regulativů nastavují pro jednotlivá území limity zástavby (například místním dobře známé *regulativy* sloužící k prostorové regulaci zástavby tím, že automaticky zamezují další výstavbě

v myšlené bublině nafouknuté okolo stávajících objektů). Jedním z limitů územního plánu byly i naše známé limity pro zábor lučních stanovišť: územní plán nebude mít významný vliv na Naturu 2000, pokud (mimo jiné) zdejší výstavba neukrojí větší než limitní množství lučních stanovišť (detaily viz na http://www.pecpodsnezkou.cz/uzemni_plan_2011.php, část *Vyhodnocení vlivu na Udržitelný rozvoj území*). Obsahově se tedy nejednalo o nic nového. Protože ale pecký územní plán neobsahuje konkrétní záměry, bylo třeba naplňování limitů hlídat až s tím, jak přicházely jednotlivé záměry ke schválení. Ukrajování lučních stanovišť měla evidovat a naplňování limitů hlídat Správa KRNP. Ta tedy o roli peška ze známého říkadla nestála, ale byla k ní dotlačena specifickým nastavením peckého územního plánu. A tak jsme odečítali: první tři nové objekty umístěné do druhově bohatých smilkových luk nejvyšší kvality jsme během let 2011 a 2012 nechali v souladu s limitními hodnotami proklouznout. Předkladatelé záměrů i příslušný stavební úřad si mohli v našem vyjádření přečíst, že limity jsou těsně před naplněním.

Pan Toman byl v pořadí pátým nešťastníkem, který se svým záměrem přišel pozdě, až po naplnění limitů. Navíc si zřejmě byl na základě způsobu nabytí pozemku jist možností výstavby. Takže se odhodlal svou situaci řešit radikálně. Přes veškeré pochopení, které pro situaci pana Tomana lidsky mám, je nutno podotknout, že jeho šance na postavení domku se rozoráním cenné louky patrně nezvýšily. Čin pana Tomana je nezákonný a Správa KRNP s ním proto vede správní řízení, ve kterém napře všechny síly k prosazení revitalizace pozemku a jeho postupnému uvedení do původního stavu. Vedle toho, že chceme obnovit několik set metrů čtverečních zničené louky, nám jde i o samotný smysl limitů jako nepřekročitelné bariéry zabraňující nám skutálet se od horských druhově pestrých krkonošských luk po nepostřehnutelně šikmé ploše neustálých ústupků až ke smutným loukám britským. Jako důležité zde vidím též posílení principu měřit všem stejně, zásadní podminku důvěry mezi úřadem a občany.

Při našem setkání mi pan Toman sdělil, že snad nejvíce na celé kauze nechápe, proč si Správa KRNP své limity „schovává“. Snad předchozí odstavce pomohly pochopit, že schovat limity není rozhodně naším záměrem. Přesto však musím dát panu Tomanovi za pravdu, že veřejnost se k běžným informačním kanálům úředních institucí často nedostane. Na nepřímý popud pana Tomana tak vznikl tento článek. Navíc budeme celý proces ukrajování a naplňování limitů a aktuální hodnoty záborů uvádět od letošního jara na webových stránkách Správy KRNP. Za hlavní a spolehlivý způsob zisku informací o možných úskalích vašich projektů doporučuji však předběžnou konzultaci s pracovníky Správy KRNP ještě v době, než do nich vložíte kus srdce nebo financí. Veškeré dotazy související s Naturou 2000 můžete adresovat na autorovo jméno (e-mail: sbrezina@krnep.cz) či na jeho kolegyni Vieru Horákovou (e-mail: vhorakova@krnep.cz).

Věřím, že obtížná situace pana Tomana bude v brzké době vyřešena například dohodou s původním majitelem pozemků. Doufám zároveň, že s určitým časovým odstupem budou všichni zúčastnění vzpomínat na rozorání louky v Peci pod Sněžkou především jako na podnět ke zlepšení vlastní práce. A byl bych konečně více než spokojený, kdyby tento článek pomohl před čtenáři obhájit důležitou roli Natury 2000 v současné ochraně krkonošské přírody. Natura 2000 není hysterečka, která dělá zbytečné problémy, ale bystrozraká účetní, která nám problémy pomáhá vidět dříve, než nám přerostou přes hlavu. Bez jejího důrazu na ochranu biotopů, jejich jednoznačné vymezení a bez jejího hladu po přesných číslech o jejich rozloze a kvalitě bychom totiž nikdy nedokázali dát dohromady přesnou evidenci jejich úbytků. A bez výsledků evidence (ztráta 40 ha!) bychom se zase nejspíše nikdy neodhodlali k nepohodlnému a pro mnoho občanů Krkonoš těžko pochopitelnému činu – vytvořit úbytkům jasný strop. Bez Natury 2000 bychom ale také po několika desítkách let mohli konstatovat: ochrana krkonošských luk probíhá zdárně, máme jen jediný problém – už tu žádné nejsou.

Stanislav Březina

Jiří Dvořák

Stanislav Březina

Detail druhově pestré smilkové louky na Velké Pláni v červnu 2010 (vlevo) v sousedství smilkové louky též druhově bohaté, nyní však rozorané a zplanýrované (stav z 11. září 2013)